

Губеладзе І.Г.

Інститут соціальної та політичної психології
Національної академії педагогічних наук України

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СІЛЬСЬКИХ І МІСЬКИХ ЖИТЕЛІВ ІЗ РІЗНИМ РІВНЕМ ПСИХОЛОГІЧНОГО ТЯЖІННЯ ДО БІДНОСТІ

Соціально-психологічні особливості територіальних спільнот визначають усталений спосіб життя і населення, зумовлюючи відповідний рівень прояву бідності як стилю життя та особливості її прояву серед жителів тієї чи іншої громади. Мета статті – представити результати емпіричного дослідження соціально-психологічних особливостей мешканців різних територіальних спільнот залежно від рівня їхнього суб'єктивного тяжіння до бідності. Установлено, що спільними для бідних з усіх розглянутих поселенських спільнот є вищий рівень дезадаптації бідних порівняно з небідними; вищий рівень екстернальності, неприйняття себе та критичності до інших; гостріше відчуття емоційного дискомфорту; нижчий рівень авторитетного домінування і конкуренції; схильність підпорядковуватися і бути залежними; нижчий рівень самооцінки та невпевненість у собі і своїх здібностях; нижча схильність до конкуренції, фінансового оптимізму, глибше відчуття фінансової депривованості; нівелювання ролі освіти; брак чітких планів на майбутнє і здатності до планування свого життя. Специфічними для сільських мешканців, що мають низький рівень психологічного тяжіння до бідності (небідні), є те, що вони частіше виконують як суспільно корисну, так і індивідуально корисну роботу на противагу бідним своєї громади, які менш активні і діяльні та нівелюють значення і користь своєї праці, вважаючи, що їхня робота не може приносити користь ні іншим, ні їм особисто. Для міських бідних мешканців особливою рисою є екстернальність, що пов'язана з відсутністю прагнення здійснювати суспільно корисну діяльність, та нездатність планувати своє життя. Особливістю бідних містян сільського походження виявилася обережність у ризику, що пов'язано з недовірою і підозрлістю до оточення, а також з униканням проблеми через утечу у світ фантазій та ілюзій; наявність розмитих планів, небажання щось змінювати через страх утратити те, що є, та недовіра до оточення.

Ключові слова: психологічне тяжіння до бідності, ставлення до власності, сільські жителі, міські жителі, економічна свідомість, бідність як стиль життя, територіальна громада.

Постановка проблеми. Соціально-психологічні особливості територіальних спільнот сприяють зберіганню і ретрансляції з покоління в покоління усталеного способу життя людей зі своїми традиціями, цінностями і пріоритетами, а отже, детермінують узвичаєння бідності у сільському і міському середовищі. Для психологічних досліджень важливим є не об'єктивні показники бідності, що розраховуються на основі рівня прибутків і фінансових спроможностей громадян, а суб'єктивна оцінка і рівень психологічного тяжіння до бідності [4]. Йдеться про сукупність умов життєдіяльності людини, що впливає на формування її свідомості та поведінки. Територіальна спільнота виконує роль каналу комунікації, що кристалізує та поширює норми міського чи сіль-

ського життя. Разом із тим в одній територіальній спільноті є як жителі з низьким, так і з високим рівнем психологічного тяжіння до бідності. Важливим є визначення соціально-психологічних рис та особливостей, якими вирізняються жителі різних територіальних громад із різним рівнем психологічного тяжіння до бідності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Західні дослідники переважно фокусуються на вивченні найбідніших районів міста: трущоб, гетто, негритянських районів, відзначають високий рівень стратифікації міста, в якому згідно з культурними концепціями і розвивається «субкультура бідності» та формується андерклас [7–12]. О. Льюїс, досліджуючи феномен бідності у бідних районах великих міст, уважав, що субкультура бідності – це стиль життя, який пере-

дається з покоління в покоління, від батьків дітям, реакція бідних на їхній маргінальний стан у класово-стратифікованому, індивідуалістському капіталістичному суспільстві [11]. У продовження теорії культури бідності О. Льюїса В.О. Васютинський запропонував поняття психологічного тяжіння до бідності, яке він визначає як схильність особи вибирати бідність як стиль життя, надавати перевагу такому стану як суб'єктивно комфортному [1]. Власне, цим поняттям ми і будемо послуговуватися у своєму дослідженні.

Дослідники проблеми бідності в різних територіальних спільнотах зосереджуються передусім на порівнянні загалом сільського і міського населення, усвідомлюючи, що містяни як об'єктивно, так і суб'єктивно будуть багатіші за селян, а отже, і відмінності між ними зводяться до відмінностей між бідними і багатими. Натомість у цьому дослідженні ми вважаємо за необхідне порівнювати власне бідних та багатих представників у межах однієї територіальної спільноти, щоб мати змогу визначити соціально-психологічні особливості узвичаєння бідності та адаптації до неї в сільському і міському середовищі.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз результатів емпіричного дослідження соціально-психологічних особливостей мешканців міст і сіл із різним рівнем психологічного тяжіння до бідності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відмінність між бідними і багатими полягає не лише у розмірі їхніх прибутків, а й у способі життя, характерному для цих двох соціальних груп. Бути бідним і бути багатим – це два відмінні стилі життя. Для психологів найважливішим є вивчення не об'єктивної, а суб'єктивної бідності. Важливим є розуміння, як особливості територіальних спільнот, зокрема високостратифіковане і строкате середовище міста та уніфікований і однорідний простір сільської місцевості, визначають особливості трансляції і функціонування бідності як стилю життя.

Виходячи із завдань і моделі дослідження, було опитано 424 особи віком від 18 до 76 років, у тому числі мешканців сіл – 94 особи, селищ – 48, малих міст – 87, мешканців великих міст міського походження – 121 і мешканців великих міст сільського походження – 74 особи. Жінок – 307, чоловіків – 117 осіб. У даній статті наводяться дані тільки щодо жителів міста (сільського і міського походження) та села.

Методичну основу дослідження становили особистісні опитувальники: Питальник «Психологічне тяжіння до бідності» В. Васютинського [1], «Опитувальник інтерперсонального діагнозу» Т. Лірі [5], «Методика діагностики соціально-психологічної адаптації» К. Роджерса

і Р. Даймонд (СПА) [5], Опитувальник «Стратегії економічної поведінки» А. Максименка [3], Методика «Суб'єктивний економічний добробут» В. Хащенко [6].

Нормальність розподілу за ознакою психологічного тяжіння до бідності у мешканців різних територіальних спільнот перевірялася за допомогою критерію Колмагорова-Смирнова, що підтвердив загальне збереження нормальності розподілу з незначним зсувом у бік тяжіння до бідності на рівні вище середнього. Найбільша кількість тих, хто не схильний до бідності, проживає у малих містах (16,1%) та селищах міського типу (14,6%). При цьому найменша кількість таких респондентів серед мешканців міста сільського походження (5,4%). Серед міських мешканців сільського походження найбільша кількість тих, хто на високому рівні відчуває себе бідним (18,9%). При цьому найменший цей показник у міських жителів (6,6%). Якщо серед представників майже всіх територіальних громад близько чверті (24,3–27,6%) опитаних мають середній рівень тяжіння до бідності, то серед мешканців селищ міського типу таких лише 18,8%, а серед міських – 29,8%.

Якщо за показник суб'єктивного переживання себе бідним взяти сумарно осіб, які тяжіють до бідності на високому рівні і вище середнього, то в усіх територіальних спільнотах цей показник домінує і становить близько 40%, при цьому найбільша кількість осіб, що схильні до бідності, виявляється серед мешканців селищ міського типу (52,1%), сіл (47,9%), міських мешканців сільського походження (45,9%), корінних міських мешканців (38,8%) і жителів малих міст (36,8%; $p \leq 0,05$). Так чи інакше цей показник превалює над кількістю осіб із низьким і середнім рівнями тяжіння до бідності у кожній окремій спільноті. Такий розподіл підтверджує думку щодо поширеності бідності як стилю життя серед українського населення загалом, при цьому найбільш ураженими у цьому сенсі виявляються вихідці із сіл і селищ (рис. 1).

Цікаво, що 48,5% жінок схильні до бідності, тоді як серед чоловіків таких лише 29,1%. Близько чверті як чоловіків (27,3%), так і жінок (25,7%) мають середній рівень тяжіння до бідності. При цьому 43,6% чоловіків і 25,7% жінок не є носіями культури бідності. Такі відмінності значущі на статистично значущому рівні ($p \leq 0,001$) і вчергове підтверджують тезу щодо жіночого обличчя бідності.

Визначаючи психологічні особливості носіїв культури бідності в різних територіальних спільнотах, варто проаналізувати, чим вони відрізня-

ються від небідних у межах тієї самої спільноти [2]. Для цього ми порівняли мешканців сіл, які мають різний рівень тяжіння до бідності (рис. 1). Як бачимо, майже половина селян є носіями культури бідності.

Бідні мешканці села меншою мірою схильні до авторитарності і самовпевненої незалежності, виразної орієнтації на самого себе і свої потреби. Однак вони рідше конкурують і пробиваються (1.42 і 1.51, $p \leq .05$). Вони схильні підпорядковуватися іншим і бути залежними від когось. Натомість небідні селяни, не схильні до узалежнення, частіше, що цікаво, почуваються приниженими (1.58 і 1.49, $p \leq .05$). Схоже, через те, що переважно бідна сільська громада дистанціюється від багатших своїх мешканців і наділяє їх негативними рисами.

Що стосується соціально-психологічної адаптованості сільських мешканців із різним рівнем добробуту, то, очевидно, суб'єктивно багатші почуваються більш адаптовано (5.18 і 4.57, $p \leq .001$), приймають себе (4.47 і 3.61, $p \leq .01$) та більшою мірою не приймають інших (4.47 і 3.61, $p \leq .01$). Вони відчувають емоційний комфорт, покладаючи відповідальність за все, що відбувається у їхньому житті, на себе (4.43 і 3.3, $p \leq .001$), схильні домінувати і не бути підпорядкованими (4.47 і 3.61, $p \leq .01$). Відповідно, і рівень ескапізму у них нижче (3.59 і 4.08, $p \leq .05$).

Цікаво, що бідні селяни на відміну від тих, що мають низький рівень психологічного тяжіння до бідності, майже на однаковому рівні проявляють як адаптованість, так і дезадаптованість (4.57 і 4.03), відчувають як емоційний комфорт, так і дискомфорт (4.26 і 4.18), демонструють екстернальність та інтернальність (4.43 і 4.48). Такі результати можуть свідчити як про невизначеність власної позиції («мені наче і не подобається реальний стан речей, однак і змінювати я нічого не хочу»), так і про низький рівень рефлексії.

Бідні селяни порівняно з небідними мають нижчий рівень як суб'єктивного економічного добробуту (2.84 і 3.07, $p \leq .05$), так і економічного оптимізму (3.11 і 3.35, $p \leq .05$). Цікаво, що рівень економічного оптимізму вище реального економічного добробуту як у бідних, так і у небідних. При цьому у селян із середнім рівнем тяжіння до бідності – майже на однаковому рівні.

Аналізуючи стратегії економічної поведінки селян із різним рівнем добробуту, варто сказати, що небідні селяни більше схильні до авантюризму у ризику (3.64 і 3.11, $p \leq .05$), однак у них немає чітких планів і розуміння, що й як робити далі у найближчій перспективі (3.98). Вони менше сприймають освіту як неефективний ресурс (4.17 і 4.55, $p \leq .05$). При цьому небідні мешканці сіл схильні до виконання як спільних суспільно корисних справ, так й індивідуально корисної роботи (4.77 і 4.23, $p \leq .05$). Вони мають вищий рівень інтернальності (4.86 і 4.41, $p \leq .05$) і фінансового оптимізму (4.86 і 4.41, $p \leq .05$).

Зауважимо, що селяни із середнім рівнем тяжіння до бідності психологічно наближаються до небідних, маючи найменше відмінностей у прояві тих чи тих рис.

За аналогічною процедурою ми порівняли відповіді міських мешканців із високим та низьким рівнями психологічного тяжіння до бідності. Як бачимо на рис. 1, у місті населення за суб'єктивним показником бідності розподілено більш-менш рівномірно із зовсім незначним зсувом у бік домінування бідних.

Небідні містяни порівняно з бідними схильні до конкуренції (1.55 і 1.38, $p \leq .001$), вони діють упевнено і незалежно, пробиваються і досягають своїх цілей. Однак вони дещо зверхньо ставляться до інших. Натомість бідні мешканці міста демонструють м'яку, занадто емоційну поведінку, підлеглість і узалежнення (1.51 і 1.4, $p \leq .01$). Вони

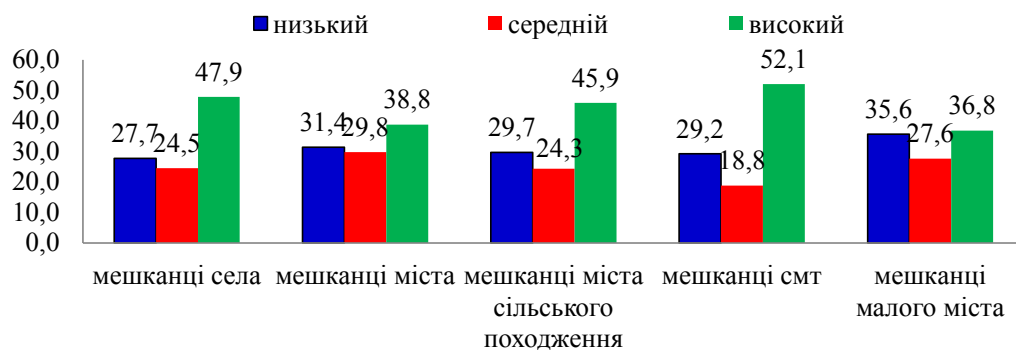

Рис. 1. Рівень психологічного тяжіння до бідності мешканців різних територіальних спільнот

схильні проявляти симпатію, у такий спосіб досягаючи поваги від оточення.

Очевидно, що бідні у місті мають нижчий рівень адаптації (4.91 і 5.48, (4.57 і 4.21, $p \leq .001$) і вищий – дезадаптації порівняно з багатими (3.56 і 2.77, $p \leq .001$). Однак загалом схильні до прояву адаптивної поведінки. Цікаво, що вони вище від багатих відчувають як емоційний комфорт, так і дискомфорт (3.75 і 2.62, $p \leq .001$). Бідні мешканці міст більшою мірою схильні до підпорядкування, а не домінування (4.17 і 3.58, $p \leq .01$). Вони частіше відчувають невпевненість у собі (3.41 і 3.03, $p \leq .05$). Привертає увагу той факт, що загалом вищого рівня екстернальності і нижчого – інтернальності (порівняно з небідними) міські бідні все одно у своїй поведінці демонструють більше інтернальності (4.81 і 3.75, $p \leq .001$), покладаючись на власні сили і можливості. Доволі очікуваними є результати за методикою «Суб'єктивний економічний добробут» В. Хащенко. Оскільки небідні у місті вище оцінюють свій суб'єктивний економічний добробут і своєї сім'ї (3.01 і 2.67, $p \leq .05$), то й їхнє фінансове майбутнє видається їм більш позитивним (2.98 і 2.69, $p \leq .01$), а рівень фінансової депривованості нижче (3.12 і 3.45, $p \leq .05$).

Міські бідні не схильні сприймати освіту як ресурс і, відповідно, не цінують її, не усвідомлюючи її значення у своєму житті (4.25 і 4.88, $p \leq .01$). Вони не мають чітких, зрозумілих і довготривалих планів (4.33 і 4.9, $p \leq .05$), меншою мірою порівняно з багатими схильні приймати якісь необмірковані рішення (3.04 і 3.79, $p \leq .05$), а рівень їхньої обережності у ризику значно вище (4.4 і 4.0, $p \leq .05$). Вони рідше проявляють щирість і менше вірять у поліпшення свого добробуту у найближчій перспективі (4.12 і 4.95, $p \leq .01$). Цікаво, що міські бідні більше схильні до суспільно корисної діяльності на відміну від небідних містян (4.57 і 4.21, $p \leq .05$), а також сільських бідних.

Прикметно, що містяни із середнім рівнем тяжіння до бідності психологічно більше схожі на бідних містян, тоді як у сільській громаді вони наближаються до небідних.

Відмінності між мешканцями міст сільського походження з різним рівнем тяжіння до бідності проявилися у тому, що мешканці міст сільського походження, які мають вищий рівень психологічного тяжіння до бідності або бідні, більше схильні до домінування (1.51 і 1.38, $p \leq .01$), керівництва (1.48 і 1.22, $p \leq .01$), вони часто радять і повчають інших (1.58 і 1.32, $p \leq .05$). Вони доволі підозріло і недовірко ставляться до оточення (1.48 і 1.21, $p \leq .001$), що може бути пов'язане з процесом інте-

грації у нове для них соціальне середовище зі своїми нормами і традиціями. Але водночас вони часто проявляють м'якість і підлеглість у спілкуванні з іншими (1.53 і 1.38, $p \leq .001$).

Загалом за нижчого рівня адаптації (4.94 і 5.79, $p \leq .001$) і вищого – дезадаптації порівняно з багатими (3.76 і 3.06, $p \leq .05$) бідні містяни, які мігрували із села, більше демонструють адаптивність (4.94 і 3.76, $p \leq .01$). Вони доволі високо цінують і приймають себе (4.87 і 5.52, $p \leq .01$), відчувають емоційний комфорт (3.91 і 2.7, $p \leq .001$), хоча й нижче, ніж багаті. Бідні мешканці міст сільського походження переважно розраховують на власні сили і здібності, хоча й на меншому рівні, ніж багаті (4.87 і 5.44, $p \leq .05$). Однак вони схильні до підпорядкування (4.24 і 3.41, $p \leq .001$) й уходу від реальних проблем у світ ілюзій (4.61 і 5.45, $p \leq .001$). Бідні містяни, які переїхали із сільської місцевості, гостріше відчувають фінансову депривованість (3.45 і 3.12, $p \leq .05$), а отже, менше вірять у поліпшення свого матеріального стану у найближчій перспективі (2.69 і 2.98, $p \leq .05$).

Мешканці міст сільського походження, які психологічно тяжіють до бідності, доволі обережні, приймаючи важливі рішення, і не схильні до поспішності і необміркованості (3.04 і 3.79, $p \leq .01$). Однак їхні плани на майбутнє дуже смутні і розмиті, вони погано уявляють свою найближчу перспективу (5.31 і 4.04, $p \leq .001$). Цікаво, що такі особи мають вищий рівень девіантності у моралі (4.14 і 3.07, $p \leq .001$), тобто готові поступитися певними моральними принципами заради досягнення своєї мети і фінансового успіху. При цьому вони нівелюють значення освіти у своєму житті і не сприймають її як ресурс (3.8 і 4.88, $p \leq .001$). Причинність і відповідальність за події, що трапляються у їхньому житті, у тому числі і фінансову неуспішність, вони покладають на зовнішні сили (4.95 і 4.12, $p \leq .001$). Схильність до зовнішнього локусу контролю пов'язана з такими рисами, як невпевненість у своїх можливостях, неврівноваженість, прагнення відкласти реалізацію намірів на невизначений термін, тривожність, підозрілість, конформність та агресивність. Через неможливість впливання на перебіг подій у осіб із зовнішнім локусом контролю переважно формуються безпорадність та зниження пошукової активності на відміну від осіб із внутрішнім локусом контролю.

Цікаво, що мешканці міст сільського походження із середнім рівнем тяжіння до бідності за своїми соціально-психологічними властивостями скоріше схожі з бідними, так само як і серед корінних містян.

Факторизація даних у кожній окремій групі дала змогу виокремити спільні і специфічні відмінності між бідними і небідними представниками різних територіальних спільнот [2]. Так, спільними для всіх розглянутих поселенських спільнот є вищий рівень дезадаптації бідних порівняно з небідними, що пов'язано з вищим рівнем екстернальності, неприйняття себе та критичності до інших, гострішим відчуттям емоційного дискомфорту; нижчий рівень авторитетного домінування і конкуренції, тобто схильність підпорядковуватися, бути слухняними і залежними; нижчий рівень самооцінки та невпевненість у собі і своїх здібностях, а отже, нижча схильність до конкуренції через відчуття зневіри у власні можливості; менша схильність до фінансового оптимізму, глибше відчуття фінансової депривованості; помірковане, делікатне, однак самостійне і зріле ставлення до оточення та до себе; нівелювання ролі освіти в житті людини тісно пов'язане з відсутністю чітких планів на майбутнє і здатністю до планування свого життя.

Специфічними для сільської спільноти є те, що сільські багаті частіше виконують як суспільно корисну, так і індивідуально корисну роботу. Така характеристика вказує на їхню зорієнтованість на працю взагалі. Натомість сільські бідні менш активні і діяльні або ж просто нівелюють значення і користь своєї праці, вважаючи, що їхня робота не може приносити користь ні іншим, ні їм особисто. Бідні не бажають виконувати певну роботу, аргументуючи це тим, що хтось скористається результатами їхньої діяльності. Цікаво, що люди, які приписують відповідальність власним здібностям і зусиллям, більше схильні до участі у спільній корисній справі, однак не підпорядковуються іншим. Напевно, участь у подібних справах сприймається як спосіб самореалізації і виконується із власної волі, а не під тиском чи з метою отримання позитивного схвалення від оточення.

Для міських бідних мешканців особливою рисою є екстернальність та пов'язана з нею несхильність здійснювати суспільно корисну діяльність. Тобто чим вищий рівень добробуту, тим більше людина бере відповідальності на себе, розраховуючи на власні сили і можливості, і тим

частіше вона бере участь у спільних суспільно корисних справах. Ще однією специфічною рисою бідних містян порівняно з багатими є нездатність планувати своє життя і діяльність. Очевидно, надшвидкий темп міського життя вимагає впорядкованих, контрольованих і чітко продуманих дій, інакше багато часу витрачатиметься неконструктивно і неефективно. На жаль, бідні містяни не мають такої звички.

Специфічним для бідних містян сільського походження виявилася обережність у ризику, що пов'язана з недовірою і підозрілістю до оточення, а також з униканням проблеми через утечу у світ фантазій та ілюзій. Наявність смутних і розмитих планів, небажання щось змінювати через страх утратити те, що є. Недовіра до оточення є однією з причин незадовільного матеріального стану містян, які мігрували із сільської місцевості.

Висновки. Рівень психологічного тяжіння до бідності, а також особливості територіальних громад, в яких проживають люди, визначають психологічні особливості таких людей як власників та загалом у площині економічних стосунків, ставлення до власності і власного матеріального становища. Більшою мірою бідні з різних територіальних спільнот мають низку спільних рис, проте є й певні особливості, зумовлені саме особливостями громади. Специфічними для сільських мешканців, що мають низький рівень психологічного тяжіння до бідності (небідні), є те, що вони частіше виконують як суспільно корисну, так і індивідуально корисну роботу на противагу бідним своєї громади, які менш активні і діяльні, та нівелюють значення і користь своєї праці, вважаючи, що їхня робота не може приносити користь ні іншим, ні їм особисто. Для міських бідних мешканців особливою рисою є екстернальність, що пов'язана з відсутністю прагнення здійснювати суспільно корисну діяльність, та нездатність планувати своє життя. Особливістю бідних містян сільського походження виявилася обережність у ризику, що пов'язана з недовірою і підозрілістю до оточення, а також з униканням проблеми через втечу у світ фантазій та ілюзій; наявність розмитих планів, небажання щось змінювати через страх утратити те, що є; недовіра до оточення.

Список літератури:

1. Васютинський В.О. Культура бідності: соціально-психологічний зміст та інструментарій дослідження. *Актуальні проблеми психології*. 2013. Т. XI. Соціальна психологія. Вип. 6. Кн. I. С. 119–128.
2. Губеладзе І.Г. Особливості самовизначення сільської і міської молоді в категоріях «бідні – багаті». *Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави*. 2011. Вип. 11. С. 112–123.
3. Максименко А.А. Стратегии экономического поведения молодежи регионов России: политико-психологический аспект : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.12. Санкт-Петербург, 2004. 271 с.
4. Соціальна психологія бідності : монографія / за ред. В.О. Васютинського. Київ : Міленіум, 2016. 293 с.
5. Фетискин Н.П., Козлов В.В., Мануйлов Г.М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. Москва : Институт психотерапии, 2002. 490 с.
6. Хашченко В.А. Экономическая идентичность личности: психологические детерминанты формирования. *Психологический журнал*. 2004. Т. 25. № 5. С. 32–43.
7. Carr S.C., Vandawe C.R. Psychology Applied to Poverty. *IAAP Handbook of Applied Psychology*. 2011. P. 639–662. DOI:10.1002/9781444395150.ch28.
8. Ellis B.J., Bianchi J., Griskevicius V., Frankenhuis W.E. Beyond risk and protective factors: An adaptationbased approach to resilience. *Perspectives on Psychological Science*, 2017. №12. P. 561–587. DOI:10.1177/1745691617693054.
9. Haushofer J., Fehr E. On the psychology of poverty. *Science*, 2014. Vol. 344. Issue 6186. P. 862–867. DOI: 10.1126/science.1232491.
10. Frankenhuis W.E., Nettle D. The Strengths of People in Poverty. *Current Directions in Psychological Science*, 2020. Vol. 29(1). P. 16–21. DOI: 10.1177/0963721419881154.
11. Lewis O. The Culture of Poverty. *Society*. 1998. January/February. P. 7–9.
12. Smith L. *Psychology, Poverty and the End of Social Exclusion: Purring our Practice in Work*. NY and London : Teachers College, Columbia University, 2010.

Hubeladze I.H. SOCIO-PSYCHOLOGICAL FEATURES OF ECONOMIC CONSCIOUSNESS OF RURAL AND URBAN RESIDENTS WITH DIFFERENT LEVELS OF PSYCHOLOGICAL TAX

Social-psychological features of territorial communities determine the established way of life and population. It determines the appropriate level of poverty manifestation as a lifestyle and the peculiarities of its manifestation among the inhabitants of a community. The aim of the article is to present the results of an empirical study of social-psychological features of residents from different territorial communities depending on the level of their subjective tendency to poverty. It is established that the poor of all communities have a higher level of maladaptation of the poor compared to the non-poor; higher level of externality, self-rejection and criticism of others; more acute feeling of emotional discomfort; lower level of authoritative dominance and competition; tendency to obey and be dependent; lower level of self-esteem and insecurity in themselves and their abilities; lower tendency to competition, financial optimism, deeper feeling of financial deprivation; leveling the role of education; lack of clear plans for the future and the ability to plan your life. Specific for rural residents who have a low level of psychological tendency to poverty (non-poor) is that they are more likely to perform both socially and individually useful work, as opposed to the poor of their community, who are less active. They believe that their work can not benefit others or them personally. For the urban poor, a special feature is the externality associated with a lack of desire to engage in community service and an inability to plan one's life. Peculiarities of poor rural people have shown caution in the risks associated with distrust and suspicion of the environment, as well as in avoiding the problem by escaping into a world of fantasies and illusions; the presence of vague plans, unwillingness to change something for fear of losing what is; and distrust of others.

Key words: *psychological tendency to poverty, attitude towards property, rural residents, urban dwellers, economic consciousness, poverty as a lifestyle, territorial community.*